

KERVÉGAN, Jean-François: Co s Carlem Schmittem?

Praha: Oikoymenh, 2015, 239 s. ISBN 978-80-7298-197.

Jana Kokešová*

I.

Carl Schmitt (1888 – 1985) byl německým právním teoretikem, „jehož důmyslné teorie [...] jsou dosud pozoruhodnou četbou“¹ a ovlivnily řadu filozofů, kupříkladu Waltera Benjamina, Jacquese Derridu nebo Leo Strausse. Zároveň byl a stále je řazen mezi nejkontroverznější moderní myslitele. To kvůli svému příklonu k nacionálně socialistické ideologii v 30. let 20. století a publikaci problematických textů, z nichž v některých je snaha o právní podporu či obhajobu nacistického režimu a Hitlerova válečného tažení nepopíratelná. Schmittův význam pro nacistickou ideologii přitom někteří teoretici hodnotí jako natolik významný, že mu přezdívali „dvorní právník Třetí říše“. A právě publikace *Co s Carlem Schmittem?* hledá odpovědi na otázky, **zda** a především **jak** bychom mohli ještě dnes číst a používat myslitele, který byl na jedné straně brilantním teoretikem a na straně druhé „nebezpečným duchem“.² Schmittovy texty přitom za těmito účely rozebírá s obezřetností a vědomím toho, čemu v minulosti sloužily. Autorem knihy, jež původně vyšla roku 2011, je přitom Jean-François Kervégan, profesor pařížské Sorbonny a specialista na Schmittovo a Hegelovo politicko-právní myšlení.

II.

Problematika Schmittových textů si od autora předkládané publikace vyžádala multidimenzionální přístup, který zapojuje hlediska řady vědních oborů. Schmittova práce se totiž netýká pouze práva, ale zabíhá též do historie ideí, politické teorie, estetiky, metafyziky a teologie.³ Jakkoli autor vychází primárně ze Schmittem publikovaných textů, k jejich přesnějšímu pochopení a k analýze využívá řadu dalších materiálů, a to včetně Schmitto-

* Mgr. Bc. Jana Kokešová, doktorand, Katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of Legal Theory, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / Email: jana.kokesova@mail.muni.cz

1 ARENDTOVÁ, H. *Původ totalitarismu I – III*. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 472.

2 BALAKRISHNAN, G. *L'ennemi. Un portrait intellectuel de Carl Schmitt*. Paris 2006. Citováno z. KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?* Praha: Oikoymenh, 2015, s. 9.

3 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 17. Archaický zápis pojmu teologie s „h“ používám v návaznosti na knihu samotnou.

vých přednášek, jeho osobní korespondence, deníkových zápisků a Schmittových výroků o sobě samém. Se zdroji autor pracuje s opatrností, když zohledňuje, že se Schmitt (A) snažil ve 30. letech své předchozí texty reinterpretovat v souladu se svým příklonem k nacionálnímu socialismu, (B) v textech vydaných po roce 1945 využíval různé sebeobhajovací taktiky, kdy mimo jiné mohl opět reinterpretovat dřívější teze.

Vedle analýz Schmittových textů publikace poskytuje také řadu faktů ze Schmittova profesního života, ačkoli se nejedná o biografii. A třebaže na několika málo místech autor hodnotí Schmittovo jednání, neusiluje o jeho odsouzení či obhajobu. Pokud autor pracuje z životopisnými údaji či se vyjadřuje ke Schmittovým postojům, pak tak činí z analytických důvodů, aby mohl lépe porozumět smyslu a vývoji Schmittových prací.

III.

Publikaci *Co s Carlem Schmittem?* o celkem 239 stranách autor rozdělil na prolog, dvě části (první část o dvou kapitolách, druhá část o pěti kapitolách) a epilóg.

„Prolog“ mapuje dobové i současné přijímání Schmittových textů, stejně jako reflexi Schmitta samotného v průběhu jeho kariéry. Dále pak hledá důvody, které vedly v různých dekádách k zájmu (ať už pozitivnímu či negativnímu) o Schmitta. Autor uvádí, že Schmitt jako myslitel představuje problém nikoliv jen proto, že se dal do služeb nacistické ideologie, ale proto, že byl zároveň předním německým akademikem a brilantním právním vědcem. Na rozdíl od řadových posluhovačů režimu se tak podle Kervégana se Schmittem musíme chtít-nechtít vyrovnat i jako s teoretikem. Schmittovy texty, a to včetně těch podporujících nacistický režim, jsou totiž podle něj důvtipnými analýzami s inspirativními tezemi, jež přesahují svůj případný bezprostřední ideologický cíl.

„První část“ knihy je dělena do dvou kapitol: „Kryptické dílo“ a „Přijetí a polemiky. Případová studie“. Věnuje se genezi Schmittových témat, tezí a textů, jež dává do souvislosti se Schmittovou profesní dráhou a dějinným vývojem. Pokládá si otázku, zda můžeme Schmittův příklon k nacionálnímu socialismu chápat jako kontinuální a logický vývoj jeho smýšlení, nebo zda jde jen o odbočku bez hlubší vazby na zbytek jeho tvorby. Autor se nedomnívá, že lze dospět k jednoznačné odpovědi a nabízí argumenty, jimiž je možné podpořit oba názory. Otázka, zda se u Schmitta jednalo o kontinuální vývoj či pouhou odbočku, je důležitá mimo jiné z hlediska volby způsobu interpretace a analýz jeho textů. Vzhledem k nejednoznačnému závěru Kervégan usuzuje, že není dán důvod Schmitta číst jen jako nacistického autora. Tedy není důvod Schmittovy texty z 20. let retrospektivně a texty po roce 1945 prospektivně chápat jako podbarvené nacistickou ideologií.

Dále pak autor hodnotí odezvy, ke kterým Schmittovo dílo podněcovalo a stále podněcuje. Analyzuje reakce na Schmittovy texty a recepci jeho tezí. Postupuje při tom od počátku Schmittovy kariéry v 10. letech 20. století až do současnosti. Ukazuje se tak podle něj, že (A) Schmitt byl vždy autorem, který se snažil provokovat a už svými prvotinami

vyvolával rozporuplné reakce, (B) Schmitt byl a stále je inspirací pro seriózní badatele i pro široké spektrum politických proudů. Přestože se tedy Schmitt po roce 1945 stáhl z veřejné sféry, byl po celý zbytek života v kontaktu s tehdejšími uznávanými vědci a publikoval až do roku 1978. Schmittovy teorie vždy (i když až do roku 1985 spíše v malé míře) rezonovaly v evropských zemích a zájem o ně podle Kervégana v současnosti vzrůstá. Protože byl Schmitt už od svých začátků provokativním myslitelem, často byly reakce na jeho texty ostré a negativní. Nemálo z rozebíraných reakcí jsou proto polemiky a spory, které Schmitt vyvolával.

První část knihy uzavírá případová studie zkoumávající pravděpodobné vazby Frankfurtské školy na Schmittovu práci.⁴

„Druhá část“ knihy je sestavena z pěti tematických okruhů v pěti kapitolách: „Theologie“, „Normativita“, „Legitimita“, „Politično“ a „Svět“. Výběr autor zdůvodňuje „mi-mořádným významem“,⁵ který každé pojednávaných oblastí příkl Schmitt sám.

Zatímco „první část“ knihy ukazovala, proč se vůbec pustit do práce se Schmittovými texty a proč při tom být obezřetný, „druhá část“ předkládá a analyzuje texty samotné. Navrhuje při tom cesty, jak se Schmittovými tezemi pracovat a jak „vyjít“ od Carla Schmitta. „Vyjít“ zde přitom znamená (A) nabyt znalost Schmittovy práce, bez které „nelze určitě otázky ohledně práva zformulovat uspokojivým způsobem“,⁶ (B) „získat díky Carlu Schmittovi schopnost klást si rušivé otázky“⁷ a (C) „odloučit se od něj, jakmile už nám nepomáhá v myšlení“.⁸ Za vhodné body, ze kterých lze „vyjít“, považuje přitom autor pojmy, které Schmitt zavedl nebo používal a kolem nichž vystavěl své teorie. Autor zde proto nabízí analýzu právě těchto pojmů, zpřesňuje jejich význam a testuje, zda mají „explikační a kritický potenciál“⁹ i pro současnost. Jinými slovy, usiluje je konfrontovat s aktuálním vývojem světa.

Kervéganovu výkladovou metodu lze nazvat polylogem. Jde o zprostředkovaný fiktivní vědecký spor mezi Schmittem a jinými (skutečnými) právními teoretiky, popřípadě mezi těmito právními teoretiky navzájem. Jde o spor založený na argumentech, které by proti sobě mohli vznášet na základě svých vlastních badatelských výsledků. V některých případech pak reprodukuje skutečné polemiky, které se Schmittem tito vědci opravdu vedli. Autor hledá možné Schmittovy odpovědi napříč celým jeho dílem a je-li tomu podle něj třeba, staví proti sobě i různé Schmittovy teze navzájem. Sám autor se přitom staví spíše

4 Autor zde navazuje na výzkum Ellen Kennedyové, která se pokusila tyto vztahy prokázat. Zohledňuje přitom i texty Jürgena Habermase, který zřejmě právě její teze kritizoval, ačkoli otevřeně na Kennedyovou nereagoval.

5 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 71.

6 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 216.

7 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 69.

8 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 216.

9 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 71.

do pozice jednoho z diskutujících hlasů než do role rozhodující autority. Ze čtenářského hlediska tyto polylogy zpravidla nekončí nalezením jednoznačných řešení nastolených problémů, ale spíše cest, kterými lze analyzované pojmy rozvíjet a formulovat v souvislosti s nimi další otázky. Schmittovy pojmy a teze zde proto do určité míry slouží jen jako řídicí prvek, který dává do pohybu další úvahy. Metoda polylogu navíc nenásilným způsobem zpřehledňuje i základní mapu pramenů, se kterou může čtenář pracovat, pokud by se sám chtěl Schmittem zabývat.

Diskuze na téma **theologie** se odvíjí od Schmittových publikací *Politická theologie* a *Politická theologie II* a v nich obsažených pojmů: *právní theologie*, *politično*, *totální stát*. Na ně jsou pak navázány Schmittovy teze: „[v]šechny pregnantní pojmy moderní státovědy jsou sekularizovanými pojmy theologickými.“¹⁰ a *totální stát* je státem, který „nezná nic absolutně nepolitického.“¹¹ Autor zde nechává vést dlouhý dialog Carla Schmitta s Erikaem Petersonem o vztahu politična a theologična. Dále pak rozvíjí diskuzi o pojmu *theologa práva*, do které zapojuje Maxe Webera. Řešeným pojmem je zde také *katechon* (zadržovatel Antikrista),¹² přičemž Schmitt má za to, že v každém věku existuje konkrétní katechon a je nutné ho najít.¹³

Téma **normativity** Kervégan vystavěl jako dialog Carla Schmitta s Hansem Kelsenem o parlamentní demokracii, kontrole ústavnosti a normativního statutu právní normy. Schmitt v diskuzi obhajuje legitimitu jiné formy demokracie, a to prezidentsko-plebiscitární, přičemž uvádí, že strážcem ústavy by měl být říšský prezident. Proti Kelsenovu normativismu Schmitt staví decisionismus a zdůrazňuje zakládací složku normativního řádu, za kterou považuje rozhodnutí. Autor se zde zapojuje do jejich diskuse s poukazem na (A) důležitost znalosti Kelsenovy argumentace proti Schmittovy a (B) jisté podobné rysy mezi Kelsenovým normativismem a Schmittovým decisionismem. Význam zde mají pojmy *normativita*, *platnost a působnost normy*, stejně jako koncept *sociologie právních pojmů*.

Pojednání tématu **legitimity** Kervégan odvíjí od dialogu Carla Schmitta a Maxe Webera o vztahu mezi *legalitou* a *legimitou*, stejně jako od Schmittovy stejnojmenné publikace *Legalita a legitimita*. Schmitt zde pak představuje učení o „*třech mimořádných zákonodárcích*“. Navrhuje tezi, podle které „[l]egální pro nás v žádném případě neoznačuje vše, co vyhlásí zákonodárce.“¹⁴ Schmitt předkládá pojem *totální stát ze slabosti* a navrhuje léčbu krize Výmarské republiky, jíž je podle něj upuštění od parlamentárního zákonodárského státu a ustavení *pověřenecké diktatury* v čele s prezidentem. Do diskuze se Schmittem se pak

10 SCHMITT, C. *Politická theologie*. Praha: Oikoymenh, 2012, s. 31.

11 SCHMITT, C. *Pojem politična*. Praha: Oikoymenh, 2013, s. 26.

12 Antikristem byl tehdy paradoxně míněn Adolf Hitler. Carl Schmitt se totiž na počátku 30. let aktivně zasadil o zabránění přístupu extrémistických politických stran (včetně nacionálních socialistů) k moci.

13 SCHMITT, C. *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947 – 1951*. Berlin: E. von Medem, 1991, s. 80. Citováno z KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 99.

14 KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 127.

v Kervéganově inscenaci zapojují i Hans Kelsen a Jürgen Habermas. Středem zájmu jsou tu též pojmy *pozitivní a relativní pojem ústavního zřízení, supralegální prémie ke legálnímu výkonu moci a motorizovaný zákonodárce*.

Východiskem k tématu **politická** jsou Schmittovy teze v knihách *Pojem politická, Nomos země a Teorie partyzána*. Schmitt dospívá k definici *politická*, jež se neodvíjí od konceptu státu. Následně Schmitt představuje paradoxy existence mezinárodních organizací Společnost národů a OSN, navrácí se k pojmu *spravedlivé války, totálního státu* a takovému státu odpovídajícího *totálního nepřítele*. V otázkách pojetí nepřítele je zde Schmittovi diskuzním partnerem Lenin. Schmitt vymezuje novou podobu války a nazývá ji *světovou občanskou válkou*, která „není v první řadě záležitostí státu a jeho území, nýbrž záležitostí ideologie a světové hegemonie“, a jako taková neuznává meze klasické války.¹⁵ Dalšími řešeními pojmy jsou *politický moment práva a pozitivita*.

Téma **svět** je řízeno Schmittovými pojmy uvedenými hlavně ve spisech *Nomos země a Pevnina a moře*. Schmitt popisuje možná uspořádání světa po roce 1945, kdy sám navrhuje jako nejlepší model existenci několika *velkoprostorů* pojících se s pojmem říše. Naopak varuje před *universalismem*, jehož konečným důsledkem může být svět, ve kterém konflikt ztrácí legitimitu, válka nemá žádné místo a legitimními akcemi jsou jen policejní zásahy, tedy intervence.¹⁶ Dále Schmitt v Kervéganově polylogu představuje pojem *nomos* jako charakteristické pojmenování pro konkrétní rozdělení země a následně hledá *nomos* současného světového uspořádání. Jako partnery do debaty se Schmittem Kervégan zapojuje Immanuela Kanta a Waltera Benjamina.

V „**Epilogu**“ své knihy pak autor vedle zobecnění dosavadních závěrů upozorňuje na jedinou využitelnost Schmittových tezí, když uvádí, že „Schmitt je přínosnější k promýšlení zlomů a počátečních nastolení než k popisu „normální situace náležitého fungování etablovaného právního pořádku“.¹⁷

IV.

Svůj slib prozkoumat, zda a jak od Schmitta vyjít, Kervégan splnil. Podal důkazy o inspirativnosti Schmittových textů, načrtl jejich slabiny a varovně vytyčil jejich nebezpečná místa. Zároveň nabídl inspirativní sled inscenovaných diskuzí, jejichž prostřednictvím určil body, ze kterých lze při zkoumání Schmitta vyjít, a zároveň ukázal cesty, jimiž při tom lze kráčet.

Čtenáři se může zdát, že se autor při výkladu neustále navrácí ke stejným tématům, tezím, publikacím, Schmittovým biografickým faktům a dějinným událostem. Ovšem tento postup nelze vnímat jako nedostatek, protože jde o výkladovou metodu, kdy autor

¹⁵ KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 176.

¹⁶ KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 191.

¹⁷ KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 217.

postupuje ve spirále a každou z kapitol (v první i druhé části knihy) začíná znovu od nejstarších Schmittových myšlenek, které se vážou k danému tématu. Každé následující kolo tak představuje další kapitolu ve vztahu k předchozím zjištěním, jež rozvíjí. Nutnost vracet se ke stejným textům, tezím a pojmům je pak dána také jednak jejich využitelností k různým argumentačním postupům a jednak jejich občasnou mnohoznačností generující rozdílné interpretační závěry.

Autor se často potýká se Schmittovým oportunismem a kariérismem a snaží se zjistit, zda tyto postoje ovlivnily Schmittovy základní teze. Proč ale hledat to „pravé“ Schmittovo myšlení? Takové počínání se může zdát jako nadbytečné, pokud si autor vytyčil, že bude zkoumat Schmittovy pojmy bez ohledu na konkrétní užití, kterých se jim v minulosti dostalo. Autor tento svůj postup bohužel ve výkladu nijak nereflektuje a nevysvětluje. Zdá se, že tím chce pojmy zpřesnit a vystríhat se při tom jejich zkreslení při případném tendenčním využití. Na Schmittovy postranní úmysly však upozorňuje až příliš často a zbytečně tak zanášá analytický text. A podobně, zatímco v některých pasážích autor předkládá pečlivý rozbor Schmittových tezí či pojmů, jindy se obejde bez něho a sděluje pouze shrnující tvrzení. Takové zjednodušení výkladu sice na jedné straně bezpochyby významně napomáhá plynulosti a čtivosti textu, ale na straně druhé nás ochuzuje o autorovy analytické postupy.

Kervégan ve své práci uvažuje věcně, když se nesnaží nutně rozhodovat, které úvahové cesty jsou správně či špatně, a namísto toho předkládá a třídí všechny argumenty a promýšlí různé možnosti. Jak bylo naznačeno, publikace je čtivá a psaná srozumitelným jazykem, a to navzdory větám s rozsahem až osmi řádků (takto dlouhé věty se pravděpodobně vyskytují i ve francouzském originálu),¹⁸ přičemž za tuto čtivost a srozumitelnost zřejmě vděčí i překladu Martina Pokorného. Velmi kladně pak hodnotím, že publikace bude pravděpodobně pochopitelná i pro čtenáře, kteří se dosud se Schmittovými texty neseznámili. *Co s Carlem Schmittem?* vydalo nakladatelství Oikoymenh, pod jejichž hlavičkou vyšly už dříve hned čtyři Schmittovy významné texty,¹⁹ k nimž tak může Kervéganova kniha poskytnout užitečný komentář.

18 Kupříkladu KERVÉGAN, 2015, op. cit., s. 101.

19 *Pojem politična*, přel. O. Vochoč, Praha 2013; *Politická theologie*, přel. J. Kranát a O. Vochoč, Praha 2012; *Římský katolicismus*, přel. L. Kollert, Praha 2013; *Teorie partyzána*, přel. O. Vochoč, Praha 2008.